

ปริทรรศน์หนังสือ สายธารแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา

สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์, นศ.ด.

แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึงการนำทฤษฎีจากสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองมาศึกษาในบริบทของสื่อสารศึกษา แต่ด้วยคุณลักษณะสื่อสารศึกษาในปัจจุบันมีลักษณะสหวิทยาการ (Interdisciplinary) ซึ่งได้รับอิทธิพลทั้งจากสังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ ฯลฯ หนังสือเล่มนี้จึงไม่ได้เหมาะเฉพาะนักวิชาการด้านการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังมีประโยชน์ในสาขาอื่น ๆ ด้วย ถึงแม้ว่าไม่ได้เป็นนักนิเทศศาสตร์ เมื่อได้เห็นรายชื่อนักคิดที่ปรากฏอยู่ในหนังสือย่อมคุ้นเคยกับนักคิดหลายท่าน ไม่ว่าจะเป็นมาร์กซ์ กรัสม์ อัลดูแซร์ หรือ

ฟูโกต์ ฯลฯ เพราะแนวคิดของท่านสามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมในมิติอื่น ๆ นอกเหนือจากการสื่อสารด้วย หนังสือเล่มนี้ได้รับการตอบรับจากนักวิชาการเป็นอย่างดีและขณะนี้ได้จัดพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ ซึ่งยังคงหน้าปกและเนื้อหาเดิม

เกี่ยวกับผู้เขียน

หนังสือเล่มดังกล่าวเป็นผลงานร่วมกันระหว่างอาจารย์กับศิษย์ ได้แก่ รศ. ดร. กาญจนา แก้วเทพ และ รศ. ดร. สมสุข หินวิมาน สำหรับกาญจนา แก้วเทพนั้นเป็นรองศาสตราจารย์

ประจำคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมีผลงานวิชาการมากมาย นอกจากหนังสือเล่มที่กล่าวถึงนี้แล้ว ยังมีหนังสืออื่น ๆ ของท่านที่น่าสนใจ อาทิ ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา (๒๕๔๔) การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์ : แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย (๒๕๔๗) ปฐมบทแห่งความรู้เรื่องสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุข (๒๕๔๙) สื่อสารมวลชน ทฤษฎี และแนวทางในการศึกษา (๒๕๕๕) ฯลฯ ปัจจุบันท่านเป็นเมธีวิจัยอาวุโส สกว. โดยดำเนินโครงการ “กระบวนการทัศน์ใหม่ของสื่อสารศึกษาไทย” ที่มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดหลักของการสื่อสาร เช่น การเปลี่ยนเป้าหมายการสื่อสารจากการโน้มน้าวใจ (Persuasion) มาเป็นการสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Shared Understanding) การปรับเปลี่ยนแนวคิดทฤษฎีจากด้านพฤติกรรมศาสตร์ (Behaviorism) มาเป็นวัฒนธรรมศึกษาเชิงวิพากษ์ เป็นต้น

ส่วนสมสุข หินวิมาน เป็นรองศาสตราจารย์ ประจำคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่านมีงานเขียนที่น่าสนใจหลายชิ้น เช่น วัฒนธรรมชนชั้นกลางไทยในละครโทรทัศน์ (๒๕๔๖) ครวั : พื้นที่การผลิตวัฒนธรรมแห่งชีวิตประจำวัน (๒๕๔๗) การไหลไปและการขัดจังหวะกับวัฒนธรรมโทรทัศน์ (๒๕๕๒) นอกจากหนังสือเล่มนี้แล้ว ท่านยังมีผลงานที่เขียนร่วมกับ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ เช่น สื่อบันเทิง อำนาจแห่งความไร้สาระ (๒๕๕๕) จากตัวอย่างผลงานของทั้งสองท่านที่กล่าวมาข้างต้นย่อมเป็นเครื่องยืนยันถึงความ

เป็นนักวิชาการที่สร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการออกมาอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ และเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจไปติดตามอ่านผลงานของทั้งสองท่านต่อไปนอกเหนือจากเล่มนี้

โครงร่างเนื้อหา

การเรียงลำดับเนื้อหาในหนังสือเรื่อง สยอวาทแห่งนักคิดทฤษฎี เศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษานี้ เรียงตามพัฒนาการของการเกิดนักคิด/เนื้อหา แบ่งออกเป็น ๑๖ บท ประกอบด้วย

๑. ความหมาย/ปรัชญาพื้นฐานแห่งทฤษฎีวิพากษ์
๒. จุดกำเนิดของทฤษฎีวิพากษ์: แนวคิดของคาร์ล มาร์กซ
๓. ตรรกะเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด: ทฤษฎีสำนักรัฐศาสตร์การเมือง
๔. ทฤษฎีเทคโนโลยีการสื่อสารเป็นตัวกำหนด: สำนักโทรอนโต
๕. ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวมนุษยนิยม: อันโตนิโย กรัมชิ
๖. ทฤษฎีมาร์กซิสต์สายโครงสร้าง: หลุยส์ อัลธุซเซอร์
๗. ทฤษฎีวิพากษ์แห่งสำนักแฟรงค์เฟิร์ต
๘. ทฤษฎีวิพากษ์ของวอลเตอร์ เบเนจามิน
๙. นักวิชาการนอกกระแส: นอร์เบิร์ต เอเลียส
๑๐. นักคิดสำนักแฟรงค์เฟิร์ตรุ่นใหม่: เจอร์เก็น ฮาเบอร์มาส

๑๑. ทฤษฎีสัญวิทยาแนววิพากษ์

๑๒. ทฤษฎีวิพากษ์สังคมแห่งการบริโภค:

ฌอง โบดริยาร์ด

๑๓. นักคิดแห่งศตวรรษที่ ๒๐: มิเชล

ฟูโกต์

๑๔. นักทฤษฎีวัฒนธรรมวิพากษ์: ปีแอร์

บูร์ดิเยอ

๑๕. ทฤษฎีสตรีนิยมแนววิพากษ์

๑๖. จุดเปลี่ยนแห่งสื่อสารศึกษา: ทฤษฎี

สำนักวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ

ความสำคัญของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ การเมืองต่อสื่อสารศึกษา

การศึกษาการสื่อสารยุคแรกนั้น มักจะสนใจศึกษาตามแนวทางของทฤษฎีผลกระทบจากสื่อ (Impact Theory) ซึ่งอยู่ภายใต้สำนักปฏิฐานนิยม (Positivism) โดยมักตั้งคำถามว่า

สื่อมีผลกระทบต่อสังคมอย่างไร แต่เมื่อผลผลิต/กิจกรรมทางการสื่อสารมีความซับซ้อนมากขึ้น การตั้งคำถามและดำเนินการวิจัยภายใต้ทฤษฎีดังกล่าวจึงไม่สามารถอธิบายผลผลิต/กิจกรรมการสื่อสารที่ซับซ้อนได้ ดังนั้น ทฤษฎีจากสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งเป็นทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) จึงเข้ามาช่วยอธิบายความซับซ้อนของกิจกรรมการสื่อสารดังกล่าว โดยจุดกำเนิดของทฤษฎีจากสำนักนี้นั้นได้รับอิทธิพลจากแนวคิดของมาร์กซ์ และได้มีการพัฒนาต่อยอดแนวคิดของมาร์กซ์ไปตามบริบททางสังคม

เนื่องจากแนวคิด/นักคิดนี้ล้วนอยู่ในสำนักเศรษฐศาสตร์การเมือง แม้ว่าแนวคิดของแต่ละท่านจะมีอธิบายในรายละเอียดที่แตกต่างกัน แต่จุดยืนที่มีร่วมกันได้แก่ วิธีการวิจัยด้านการสื่อสาร แต่เดิมนั้น (ก) มักสังกัดสำนักประจักษ์นิยม (Empirical School) ซึ่งใช้ปรัชญาแบบปฏิฐานนิยม โดยเฉพาะทฤษฎีผลกระทบของสื่อ (Impact Theory) ที่มักตั้งคำถามถึงประสิทธิผลของสื่อ แต่ทฤษฎีวิพากษ์มักตั้งคำถามว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น (ข) สนใจแต่ตัวการสื่อสาร (S-M-C-R) โดยมักจะเลยหรือมองข้ามบริบทชุมชน แต่เศรษฐศาสตร์การเมืองศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบท (Text) และบริบท (Context) (ค) สำนักปฏิฐานนิยมนั้นเน้นว่า ศาสตร์นั้นต้องปราศจากคุณค่า (Value - free) แต่สำนักวิพากษ์ต้องมีการวิเคราะห์ระบบคุณค่าที่ดำรงอยู่ในงานวิชาการด้วย (ง) สำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองไม่ได้ศึกษาเพียงแค่ต้องการทำความเข้าใจการสื่อสาร แต่สนใจปฏิบัติการทางสังคมในการผลักดันหรือให้มีการพัฒนาการสื่อสารให้ดีขึ้น (จ) Unit of Analysis เดิมสำนักปฏิฐานนิยมมักศึกษาหน่วยในระดับจุลภาค แต่สำนักทฤษฎีวิพากษ์สนใจหน่วยระดับมหภาค แต่ระยะหลังแม้จะศึกษากรณีศึกษาที่เป็นหน่วยระดับจุลภาค แต่ก็พยายามเชื่อมโยงระหว่างปัญหาระดับจุลภาคกับโครงสร้างสังคมระดับมหภาค ดังนั้น การนำทฤษฎีจากสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองมาใช้ในการศึกษาการสื่อสารจึงทำให้สามารถตั้งคำถามได้แหลมคมมากขึ้น ครอบคลุมทุกมิติและยังนำไปสู่การผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลง ในระดับสังคมด้วย

จุดเด่นของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้มีจุดเด่นที่น่าสนใจอยู่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. แผนที่แห่งการเดินทาง

หนังสือดังกล่าวมี “แผนที่แห่งการเดินทาง” ที่จะทำให้ผู้อ่านเข้าใจตั้งแต่จุดกำเนิดของแนวคิดของมาร์กซ์ที่ได้พัฒนาผ่านกาลเวลาที่ยาวนาน และแยกสายแตกกอไปอีกหลายทฤษฎี ถึงแม้ว่าหนังสือจะมีความหนาเกือบ ๗๐๐ หน้า แต่การอ่าน “แผนที่แห่งการเดินทาง” จะสรุปเนื้อหาทั้งหมดไว้ภายใน ๕ หน้า ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงแนวคิดที่นำเสนอทั้งหมด และความสัมพันธ์ของเนื้อหาแต่ละบท ในที่นี้ผู้เขียนใคร่ขอสรุปจาก “แผนที่แห่งการเดินทาง” เพื่อทำให้ผู้อ่านทุกท่านเข้าใจเนื้อหาโดยสังเขป

เศรษฐศาสตร์การเมืองหรือสำนักทฤษฎีวิพากษ์ได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) โดยมีรากแก้วมาจากปรัชญาวิภาษวิธี (Dialectics) ซึ่งพยายามอธิบาย (ก) “ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจของโครงสร้างสังคมที่มีต่อมนุษย์ (Structure) กับสถานะของมนุษย์ ที่เป็นผู้กระทำการต่าง ๆ ได้ด้วยเจตจำนง (Agency) และ (ข) ลักษณะสองด้าน/ทวีลักษณ์ของมนุษย์ ผู้เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีทั้ง “ปัจจุบันที่เห็นและเป็นอยู่” (Being) และมีทั้งศักยภาพที่จะแปรเปลี่ยนคลี่คลายไปในอนาคต (Becoming) โดยคาร์ล มาร์กซ์ ได้นำปรัชญาดังกล่าวมาอธิบายสังคมว่า โครงสร้างสังคมประกอบไปด้วย ๒ ส่วน คือ โครงสร้างส่วนล่าง (Infrastructure/Economic Base) เป็น

ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจที่มาร์กซ์เรียกว่าแบบวิธีการผลิต (Mode of Production) อันประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางการผลิตและพลังการผลิต ส่วนที่สอง คือ โครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ซึ่งหมายรวมทุกอย่างที่มีใช่เศรษฐกิจ เช่น ระบบการเมือง วัฒนธรรม จิตสำนึก อุดมการณ์ รวมทั้งได้พยายามอธิบายอิทธิพลของโครงสร้างทั้งสองแบบที่มีต่อกัน

คลื่นลูกแรกที่เกี่ยวข้องกับสื่อสารศึกษานั้นจะเน้นที่อิทธิพลของโครงสร้างส่วนล่างที่เรียกว่า “กลุ่มเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนด” (Economic Determinism) ได้แก่ กลุ่มแรกที่สนใจเรื่อง “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” (Relation of Production) โดยสนใจว่าใครเป็นผู้ควบคุมปัจจัยการผลิต กลุ่มนี้เรียกว่า “กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมืองว่าด้วยสื่อ” (Political Economy of Media) อีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มที่สนใจพลังการผลิต (Production Force) สายสื่อศึกษาในกลุ่มนี้ คือ สำนักโตรอนโต (The Toronto School) ซึ่งสนใจศึกษาเทคโนโลยีการสื่อสาร

คลื่นระลอกที่สอง คือ “กลุ่มนีโอมาร์กซิสต์” หรือ “กลุ่มทฤษฎีวิพากษ์แนวใหม่ (Neo-critical Theory) พยายามศึกษาทำความเข้าใจกับโครงสร้างส่วนบนโดยนำศาสตร์อื่นเข้ามาผสมผสาน ได้แก่ โครงสร้างทางการเมือง การเคลื่อนไหวด้านวัฒนธรรม/จิตสำนึก/อุดมการณ์ กลุ่มนักคิดกลุ่มนี้ ได้แก่ (ก) อันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci) จากอิตาลี ที่นำความรู้จากสาขาสังคมวิทยาอธิบายเรื่องการครอบงำและการต่อสู้ด้านจิตสำนึก

อุดมการณ์ (ข) นักคิดจากสำนักแฟรงค์เฟิร์ตสนใจบทบาทและพลังทางมิติวัฒนธรรมโดยเฉพาะบทบาทด้านการสื่อสารที่มีต่อระบบจิตสำนึกของคน โดยเฉพาะอุตสาหกรรมวัฒนธรรม (Culture Industry) (ค) เจอร์เก็น ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) และ (ง) หลุยส์ อัลธุสเซอร์ (Louis Althusser) ที่สนใจเรื่องอุดมการณ์ที่เป็นโครงสร้างส่วนบน

คลื่นระลอกที่สาม คือ กลุ่มนักคิดที่นำเอาลัทธิมาร์กซ์มาผสมผสานกับทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Post-modernism) ตัวอย่างของนักคิดได้แก่ฌอง โบ드리แยร์ (Jean Baudrillard) ที่สนใจเรื่องการบริโภคมูลค่าเชิงสัญญะในสังคมคลื่นระลอกที่สี่ คือ การย้ายจุดเน้นจากการวิเคราะห์ในส่วนของ "การผลิต" มาเป็นบริบทของ "การบริโภค" ตัวอย่างนักคิดแนวนี้ ได้แก่ นอร์เบิร์ต เอเลียส (Norbert Elias) ปีแอร์ บูรดิเยอ (Pierre Bourdieu) ที่ขยายแนวคิดเรื่องทุนของมาร์กซ์ และมีเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ที่สนใจแนวคิดเรื่องอำนาจ

คลื่นระลอกสุดท้าย คือ สำนักวัฒนธรรมศึกษาแห่งอังกฤษ (British Cultural Studies) หรือรู้จักกันในชื่อสำนักเบอร์มิงแฮม (Birmingham School) และกลุ่มทฤษฎีสตรีนิยม (Feminism)

๒. การอธิบายแนวคิดในมิติเชิงประวัติศาสตร์และเชิงสังคม

สิ่งที่น่าสนใจสำหรับหนังสือเล่มนี้คือ ไม่ได้นำเสนอแต่ตัวแนวคิด/ทฤษฎี หากแต่อธิบายถึงบริบทในสังคมและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของนักคิด เพราะแนวคิด/ทฤษฎีไม่ได้

เกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่ต้องมีบริบททางสังคมรองรับ การอธิบายถึงแนวคิดและทฤษฎีในหนังสือเล่มดังกล่าว จะอธิบายใน ๒ มิติ ได้แก่ **มิติเชิงประวัติศาสตร์** (Historical Aspect) ซึ่งหมายความว่า ถึงสิ่งที่นักคิดคิดนั้นจะมีบางส่วนที่เป็น "มรดกตกทอดมาจากความคิดของบรรพบุรุษทางปัญญา" และมิติที่ ๒ ได้แก่ **มิติเชิงสังคม** (Social Aspect) กล่าวคือ วิถีคิดของมนุษย์นั้นก่อตัวมาจากบริบทของสังคมขณะนั้น และในทางกลับกันก็จะย้อนกลับป้อนอิทธิพลต่อสังคมตามหลักวิชาวิธีเช่นกัน ความคิดของมาร์กซ์ก็เช่นกัน มาร์กซ์รับเอาแนวคิดเรื่อง "วิชาวิธี" ของเฮเกลที่เชื่อว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นกระบวนการ (Process) ล้วนมีจุดกำเนิด (Genesis) มีการพัฒนา มีการเสื่อมสลาย และมีจุดจบ นี่คือนิติเชิงประวัติศาสตร์ของความคิด ส่วนมิติเชิงสังคมนั้น แนวคิดของมาร์กซ์ก่อตัวในศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งเป็นยุคที่คนงานต้องทำงานถึงวันละ ๑๔ ชั่วโมง อาทิตย์ละ ๖-๗ วัน รวมถึงสภาพชีวิตอันเลื่อมโทรมของแรงงานจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความคิดของมาร์กซ์ในการวิพากษ์วิจารณ์ทุนนิยมในศตวรรษดังกล่าว แต่เมื่อบริบทของสังคมเปลี่ยนแปลงไปจนมาถึงศตวรรษที่ ๒๑ เราจึงเห็นพัฒนาการของแนวคิดมาร์กซ์ที่นักคิดรุ่นหลังนำมาต่อยอดรวมทั้งพลิกเหลี่ยมมุมในการนำแนวคิดดังกล่าวมาอธิบายสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการนำไปผสมกับแนวคิดของนักคิดท่านอื่น ดังนั้นทฤษฎีที่เกิดในยุคต่อมาจึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นทฤษฎีลูกผสม คือ ได้รับอิทธิพลมาจากนักคิดหลายท่าน เช่น ฮาเบอร์มาส ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี การผสมผสานแนวคิดที่ดูจะเหลือ

เชื่ออย่างมาก คือ ฮาเบอร์มาสได้ผสมแนวคิดของมาร์กซ์เข้ากับแมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) หรือแม้แต่ ทัลคอตท์ พาร์สัน (Talcott Parson) ซึ่งมักรับรู้กันในวงวิชาการว่า เป็นนักวิชาการที่ยืนอยู่คนละค่ายกับมาร์กซ์ เหล่านี้เป็นเพียงตัวอย่างเท่านั้น

๓. การยกตัวอย่างงานวิจัยในบริบทสังคมไทย

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ นอกจากนำเสนอแนวคิดแล้ว ในหนังสือเล่มนี้ยังยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม โดยยกเอางานวิจัยที่เกิดขึ้นในบริบทไทยที่ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกิดขึ้นในโลกตะวันตกมาทดลองใช้อธิบายผลผลิตและกิจกรรมการสื่อสารที่เกิดขึ้นในสังคมไทยทำให้ผู้อ่านเห็นแนวทางในการนำเอาทฤษฎี/แนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น เมื่ออธิบาย (ก) แนวคิดเรื่องการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ของกรัมสกี ผู้เขียนยกตัวอย่างงานของสายทิพย์ สุคติพันธ์ (๒๕๓๑) ที่ศึกษาเรื่อง "ปฏิบัติการสื่อสารมวลชนกับการสร้างความชอบธรรมแห่งรัฐ" (ข) แนวคิดเรื่องอุดมการณ์ของอัลดูแซร์ที่ผู้เขียนหยิบยกตัวอย่างงานวิจัยของลำเนา เอี่ยมสะอาด (๒๕๓๘) ที่วิเคราะห์อุดมการณ์ในเพลงไทยสมัยนิยมแนวร็อค (ค) แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะ ของฮาเบอร์มาส ที่หยิบยกงานการศึกษาสนามหลวงในฐานะพื้นที่สาธารณะของเมืองมาสาธิตให้ดู (ง) แนวคิดการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ของโบตริยาร์ด ที่ยกตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาร้านกาแฟและร้านอาหารญี่ปุ่น (จ)

การวิเคราะห์วาทกรรมของฟูโกต์ ที่ยกตัวอย่างวาทกรรมเรื่องความอ่อนแอในรายการโทรทัศน์ (สุนที เลาะวิถิ, ๒๕๔๖) หรือ (ฉ) แนวทางในการศึกษาวัฒนธรรมในชีวิตประจำวันของสำนักเบอร์มิงแฮมที่ผู้เขียนยกตัวอย่างวัฒนธรรมการชมฟุตบอล (ทิมมพร เอี่ยมเรไร, ๒๕๔๖) หรือการศึกษาแฟนคลับของธงไชย แมคอินไตย์ (สุปรีดา ช่อลำไย, ๒๕๔๙) การยกตัวอย่างงานวิจัยที่ทำในบริบทของไทยทำให้ผู้อ่านมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น เพราะหากอธิบายทฤษฎีและแนวคิดตามบริบทตะวันตกแต่อย่างเดียวน่าจะทำให้ผู้อ่านชาวไทยหลายท่านซึ่งส่วนใหญ่อาจจะไม่คุ้นเคยในบริบทสังคมดังกล่าวอาจมีความรู้สึกวาทกรรมสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองดูเป็นเพียงวาทกรรมที่เลื่อนลอย จับต้องได้ยากและห่างไกลจากสังคมของตนเอง

๔. การนำเสนอนักคิดนอกกระแส "นอร์เบิร์ต เอเลียส"

นอร์เบิร์ต เอเลียส นับเป็นนักวิชาการนอกกระแสที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในหมู่นักวิชาการมากนัก ทั้ง ๆ ที่ผลงานของท่านเป็นแนวทางต่อสื่อสารศึกษาและการศึกษาในสาขาสังคมวิทยา โดยเอเลียสเป็นนักวิชาการชาวยิวเยอรมันซึ่งหลุดหายไปจากเวทีประวัติศาสตร์ของวงวิชาการตะวันตกนานถึง ๕๐ ปี ก่อนที่จะมีการรื้อฟื้นงานขึ้นมาใหม่ในช่วงปลาย ๆ ศตวรรษที่ ๒๐ งานของเอเลียสมีความสำคัญเพราะอย่างน้อยแนวคิดของเอเลียสก็มีอิทธิพลต่อแนวคิดของนักคิดคนดังทั้ง ฟูโกต์ บูร์ดิเยอ และแอนโธนี กิดเดนส์ ไม่มากนักน้อย งานของเอเลียสที่เกี่ยวข้องกับ

สื่อสารศึกษา เช่น การมองร่างกายในฐานะที่เป็นการสื่อสารซึ่งเป็นการขยายมุมมองเรื่องการสื่อสารออกไปอย่างมาก โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะการสื่อสารมวลชนเท่านั้น นอกจากนี้ เอเลียสยังสนใจเรื่องแบบแผนทางอารมณ์และความรู้สึก โดยเฉพาะการควบคุมอารมณ์/ความรู้สึกจากรัฐที่กระทำผ่านการแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งเป็นสิ่งที่นักวิชาการด้านสังคมศาสตร์ไม่ค่อยสนใจ การทำงานของเอเลียสไม่ได้รับความสนใจในระยะแรกจนบางคนอาจจัดให้เขาเป็นนักวิชาการนอกกระบวนเนื่องจากเอเลียสเขียนงานด้วยภาษาเยอรมันซึ่งนักวิชาการส่วนใหญ่จะคุ้นเคยกับภาษาอังกฤษมากกว่า นอกจากนี้ เอเลียสมักแสดงความคิดด้วยมุมมองของตนเองและด้วยถ้อยคำทางทฤษฎีของตนเอง ไม่อ้างอิงใคร ใช้ศัพท์ที่ไม่คุ้นเคย จึงทำให้งานของเขาในยุคแรก ไม่แพร่หลายโดยเขามีเหตุผลว่าเพื่อให้คนได้ไตร่ตรองทบทวนแนวคิดพื้นฐานที่ผู้อ่านใช้อยู่ประจำจนคุ้นเคยและยอมรับโดยดุชนี

นอกจากนี้เอเลียสยังสนใจสังคมวิทยาของความรู้ (Sociology of Knowledge) โดยผสมผสานวิธีการทางประวัติศาสตร์เข้ากับสังคมวิทยา เพื่ออธิบายว่าความรู้นั้นมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน ดังนั้น การศึกษาจึงต้องไปสืบค้นที่รากเหง้าของความรู้ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่าง "บริบททางสังคม" กับ "ความรู้" ด้วย

หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์ต่อนักวิชาการในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาสื่อสารศึกษา เพราะเมื่อเปรียบเทียบสถานภาพขององค์ความรู้กับสาขาวิชาอื่น ๆ ที่มีมาก่อน ทั้งสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ จิตวิทยา ดูเหมือนว่าสถานภาพในแวดวงวิชาการของสื่อสารศึกษาในประเทศไทยจะด้อยกว่า อาจเนื่องจากสื่อสารศึกษาเป็นสาขาที่เพิ่งเกิดใหม่ หนังสือเล่มดังกล่าวจึงมีคุณประโยชน์ในการช่วยยกระดับสถานภาพขององค์ความรู้ในสื่อสารศึกษาให้ทัดเทียมกับสาขาวิชาอื่น ๆ ด้วย

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. (๒๕๕๑). สายธารนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองกับ
สื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University